

Dorota Sosnowska
Instytut Kultury Polskiej
Uniwersytet Warszawski

Prezentacja projektu *Sztuki wykonawcze: źródła i mediacje*

Nasz projekt realizowany jest w Instytucie Kultury Polskiej UW ze środków Narodowego Funduszu Rozwoju Humanistyki w latach 2012-2016. Zespół stanowią: dr Dorota Sajewska, dr Iwona Kurz, dr Dorota Sosnowska, mgr Agnieszka Sosnowska, mgr Łukasz Zaremba, mgr Magda Szcześniak, którzy pracują pod kierownictwem prof. dra hab. Leszka Kolankiewicza. Pierwotne założenie projektu, tak jak pierwotny tytuł, który brzmiał *Wytwarzanie i analiza źródeł w sztukach wykonawczych*, odnosiły się do specyficznej sytuacji teatrologii pozbawionej bezpośredniego dostępu do przedmiotu swego zainteresowania. We wniosku grantowym powoływaliśmy się na Stefanię Skwarczyńską, którą warto w tym miejscu zacytować: „Wiadomo, że u podstaw różnorodnych zadań, które stawia sobie badacz teatru, leży poznawcze opanowanie poszczególnych tworców sztuki teatralnej w ich konkretnym kształcie, w ich artystycznych i ideowych walorach, w ich interakcji z widownią. A i to również wiadomo, że teatrolog – w przeciwieństwie do badacza wielu innych sztuk – jest pozbawiony – wobec ulotności widowiska teatralnego – bezpośredniej styczności z przedmiotem swej analizy, opisu i interpretacji, a wobec tego skazany na dodatkowy zabieg badawczy: na **rekonstrukcję** widowiska teatralnego”¹. Według Skwarczyńskiej to jakość tej rekonstrukcji odpowiada za naukową wartość podejmowanej potem analizy. Rodzaje dokumentów, które mają posłużyć tej pracy są określane następująco:

1. **Dokumenty dzieła** (filmy – dwa barwne kręcone z różnych perspektyw; barwne rejestracje także poszczególnych scen; filmy dokumentujące na zbliżeniach grę poszczególnych aktorów; kilka filmowych ujęć widowni; nagrania samej warstwy dźwiękowej; opisy werbalne widowiska dokonane przez widzów w różnym wieku, z różnym wykształceniem itd; migawkowe notatki o charakterze reporterskim; egzemplarz reżyserski; wypowiedzi inscenizatora i innych artystów; dokumentacja scenografii; zdjęcia i szkice; scenopis świetlny; partytura muzyczna; choreograficzna; zdjęcia niekomponowane – wykonane w trakcie spektaklu; zestaw zdjęć aktorów; egzemplarz dramatu – to samo wydanie, z którego

¹ S. Skwarczyńska, *Sprawa dokumentacji widowiska teatralnego*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, wybór i oprac. J. Degler, t. 3, Wrocław 1978, s. 545.

korzystał reżyser; afisz; program; kronika z datami wszystkich spektakli; pełen zbiór recenzji; prace pisemne na temat spektaklu; wykaz frekwencji; graficznie ujęta analiza spektaklu).

2. **Dokumenty pracy** (protokół z prezentacji sztuki przez reżysera wobec teatru; protokół wypowiedzi reżysera na temat koncepcji; notatki z okolicznościowych wypowiedzi aktorów; nagrania magnetofonowe [!] przebiegu wszystkich prób; ujęcia filmowe wybranych fragmentów inscenizacji na każdej próbie; notatki dotyczące pracy koncepcyjnej reżysera; zestawy szkiców scenograficznych; materiały dokumentujące zmiany; pierwsze szkice afisza; sprawozdanie z pracy redakcyjnej nad programem; wykaz rozmaitych imprez przygotowujących publiczność do odbioru zapowiedzianej inscenizacji)².

Przytaczam Skwarczyńską tak szeroko, by pokazać, że jakkolwiek absurdalne mogą nam się dziś wydawać postulaty gromadzenia szczegółowej dokumentacji, w gruncie rzeczy teatrologia wciąż tkwi w paradygmacie dokumentu, archiwum, wielkiej, uginającej się pod ciężarem różnego typu materialnych śladów, szafy. Wciąż zakładamy, że spektakl umyka, a naszym zadaniem jest zrekonstruowanie dzieła na podstawie pozostawionych przez nie dokumentów.

Taki też był nasz punkt wyjścia – z tą jednak różnicą, że dostrzegając problematyczny status tych dokumentów, które składają się na istniejące autonomicznie linearne zapisy spektaklu, stwierdzaliśmy, że tego rodzaju źródłom wymykał się synkretyczny i zdarzeniowy charakter teatru, tańca i performance`u. Dlatego też postanowiliśmy skorzystać z możliwości, które dają nowe media i przy ich pomocy opracować nowy rodzaj źródła, pozwalającego uniknąć linearności i hierarchii, a uchwycić wielopłaszczyznowość zdarzenia scenicznego. W praktyce projekt polegać miał na zorganizowaniu trzech serii seminariów poświęconych odpowiednio teatrowi, sztuce performance oraz tańcowi. Seminaria, otwarte dla publiczności, miały być oparte na prezentacji materiałów archiwalnych, które dyskutowane były przez badaczy i twórców. Te spotkania miały być rejestrowane. Potem nagrania te miały stać się podstawą dla pracy nad nową formą źródła, w której tekst autorski, materiały archiwalne, nagrania, obrazy, inne teksty funkcjonowałyby na równi, odsyłając do siebie nawzajem i wytwarzając nieoczekiwane konteksty. W dalszym etapie ten typ źródła miał zostać poddany krytycznej refleksji i dyskusji. Ważnym elementem projektu jest wpisana weń stała współpraca między zakładami: Teatru i Widowisk oraz Filmu i Kultury Wizualnej.

W roku 2012 zrealizowaliśmy pierwszy cykl seminariów. We współpracy z Narodowym Instytutem Audiowizualnym, Instytutem Teatralnym i Biblioteką Uniwersytetu

² Por. ibidem, s. 548-551.

Warszawskiego. Jego pełny program dostępny jest na naszej stronie internetowej: <http://resources.uw.edu.pl>. Choć wszystkie spotkania uważamy za udane, okazało się, że ich forma odbiega od naszych wyobrażeń. Powstały materiał plasuje się gdzieś na przecięciu opowieści o praktyce i krytycznej refleksji. Nie otrzymaliśmy więc ani „źródeł”, ani ich opracowań. Otrzymaliśmy jednak coś znacznie chyba ciekawszego – mapę problemów, zagadnień i pytań, które skłoniły nas, by na nowo sformułować interesujące nas zagadnienia badawcze. Wróciliśmy więc do pojęć źródła i archiwum. Zaczęliśmy na nowo czytać teksty klasyczne i nowe. Szukać interesujących nas wątków w refleksji dotyczącej teatru, sztuki performance, tańca w relacji z archiwum, pamięcią, historią. Z tych poszukiwań wyłonił się zestaw problemów, które będziemy teraz opracowywać. Są to:

- a) kontr-archiwum, czy też off-archiwum jako archiwum przekroczone, wykorzystane w performatywnej i artystycznej praktyce,
- b) rekonstrukcja – historyczna i jako zabieg artystyczny,
- c) rejestracja (spektaklu, wydarzenia artystycznego) jako zabieg nie tyle dokumentacyjny, co jeden z wyznaczników efemeryczności sztuk wykonawczych,
- d) jakość (rejestracji, trailera, filmu ze spektaklu) umieszczanych w powszechnym obiegu materiałów i źródeł; co da się wyczytać z fragmentów rejestracji wrzucanych na YouTube?
- e) świadek jako kategoria opisująca bezpośredni odbiór wydarzenia artystycznego i status widza,
- f) efemeryczność spektaklu – o tej kategorii mówiła już pierwszego dnia dr Dorota Sajewska; to właśnie efemeryczność jest kluczem do zrozumienia statusu źródła i dokumentacji w kontekście sztuk wykonawczych.

Jednocześnie pracujemy nad drugim cyklem seminariów. Tym razem będą to spotkania o charakterze roboczym, laboratoryjnym, choć nadal będą otwarte dla zainteresowanych. Tym razem chcemy spotkać się z artystami, wychodząc z podobnego, jak to prezentowane w wystąpieniu Weroniki Szczawińskiej i Bartka Frąckowiaka, założenia, że praktyka jest najlepszym źródłem teorii. Seminaria będą poświęcone sztuce performance i wiemy już, że wezmą w nich udział między innymi Anna Baumgart, Katarzyna Kozyra, Karol Radziszewski. Chcemy rozmawiać o interesujących nas zagadnieniach. Zbadać jak źródło, archiwum, rejestracja, rekonstrukcja, pozycja widza-swiadka, efemeryczność są konceptualizowane, problematyzowane, przepracowywane w praktyce, która według naszych intuicji cały czas sama siebie analizuje i definiuje.

W rezultacie projektu powstaną teksty. Jednak nie będą to klasyczne eseje. Nadal zamierzamy wykorzystać możliwości Internetu i przestrzeni wirtualnej, rozbijając

zwartą strukturę wywodu użyciem innych mediów, cytatów, rozmnożonych i zachodzących na siebie kontekstów. W ten sposób chcemy wypróbować różne możliwości pracy ze źródłami, w której jednak źródło jest jednocześnie problematyzowane i traktowane z pewną podejrzliwością. Wszystkie wytworzone przez nas materiały dostępne są i będą na naszej stronie internetowej: www.re-sources.uw.edu.pl.